

Камза

Фарғона. Олтин селдай тошаётир ёз.
Дарахтлар кўк булути йўлларга сиғмас.
„Виллис“ шунғир қўнғиздай кўмкўк мавжоро
Ёз тўйини бошлаган қуёш серзавқ, маст.
Дала шаббодасига югурар йўллар
Ер кўмкўк, шод, —

Меҳнатнинг кўрки блан бой;
Пахтакор меҳри яшнар ҳар қаришида.
Ариқ, ариқ сув.

Пахта,
пахта ҳамма жой.
Бу водида йигитлар, бобойлар, қизлар
Қиш ва ёз яратади колхоз шонини.
Жийдазорлар ёлқини, сўрилар оро
Қора кўз болаларнинг шўхлик шовқини...

Қизгин „виллис“ ҳонсираб кирар Водилга.
Муаззам тераклардан қуйилар салқин.

Чойлонлар, суфалар ҳаводор, сулим.
Йуллар тошлиқ,

Тоғларнинг нафаси яқин.
Адирлар орқасида. оппоқ чуққилар.
Йуллар қингғир, буралма,

пружина каби
Кзриб борар тоғликлар қалбига чуқур.
Ҳар бурулишда янги бир манзараки,
Кўзларнинг соққалари айланиб кетар...
Ҳазинасин ёйибди бунда табиат.
Раиғлар, шакллар чексиз, паст-баланд чексиз.
Ҳар манзарада жонли оҳанг ва қудрат.
Тош ва сув,

Гул ва кукат...

Бужур ва дағал

Қоялар кал бошларин тираб осмонга,
Майса гиламга қурмиш чордона, девдай.
Сел излари юксакдан жарларга шўнғир,
Ўпқинлар сукути чанг солғудек жонга...
Шамоллар гувиллайди пастдан, баланддан,
Юзларга қор ҳидини, сув чангин урар,
Оғочзорлардан ясар кўмкўк бир гирдоб,
Қизғолдоқлар чўғини ҳарён учирар...
Кўпик пахтасини саваб тошлиқда „оқ сув“
Югуради, қўшиғи келар ҳарёқдан.
„Кўк сув“нинг тўлқинлари ёзги осмондай,
Чақнар ўнгдан ва сўлдан,

яқин узоқдан...

Ваҳим тош қирраларда шўх раққосадай,
Ўйнар, сакрар эчкилар.

Кичкина чўпон

Гивиллар юксакларда, бир пасдан кейин
Ёнингда кулади у — эчкидай чаққон.

Йуллар бурмаси битар, сув шовқини ҳам
Қат-қат мингашган тоғлар омбори даҳшат!
Азим тош укмлари, дев бўй қоялар —
Тош бойлигин ағдармиш бунда табиат!
Жимжитлик чуқур,

бу ер жимжитлик таги.

Гоҳ метин қасиргадан боқар на'матак.
Бармоқдай қушча ёлғиз, чийиллар гоҳ-гоҳ.
Кўл сари юксаламиз эртақдагидак...

„Кўли Қуббон!“ — бир парча тиниқкўк гўё
Ўзилиб тушибди — о!

Майин, фусункор

Жимирлар у. Эртақда парилар кўли —
Сингари гўзал, тоза ва му'жизадор...
Оқарган бошларини кўрмоқ учунми,
Бир-бирининг кифтидан мўралайди жим
Кўл — ойнага тоғлар,

Тоғлар қари, чўнг.

Ҳарёқни оғир сукут тўлдирган лим-лим...
Кўзлар узилмас кўлнинг кўк лаганидан.
Ваҳим гумбурлаб кетар акс садолар, —
„Олой“нинг тош юраги жонланар бир зум,
Ҳазилдек ҳар сузингни юзингга солар.

Бир қултум сув ичаман, уйларим оғир
Ичимда тўлқинланар алам ва фиروق:
Бу ерларда кезганди бир шоир оғам.
Қани излари? Ўпсам! —

Сўйла, ел,

кўл,

тоғ!

Шоҳимардон! О, тоғлар қўйнида пинҳон,
Гўзал диёр, кўксингда даҳшатли, аччиқ,

Қандай қоси сирлар бор? —

Юрак зирқирар,
Босиди хотиралар — қора босириқ...

Бу ерларга келган у — халқ ўғли, шоир,
Ватаи тоғлари сари очиб кучоғин.
Илҳомлари нурланган, хаёли баланд,
Эллари ва ҳислари тоза ва ёрқин...
Гоҳ қўлида китоблар, гоҳ қўлида соз,
Бу ерларда у куйчи хаёлчан юрди.
(Болаликдан чанқоқди билимга, куйга!)
Фикрида не-не гўзал режалар қурди.
Эгнида шўх беқасам фарғонача тўн,
Яп-янги чуст дупписи бошда яшнаиди.
Қийиқ, катта кўзлари ўткир ва ўйчан,
Юзи рангпар, тимқора мўйлаб чақнайди...
Шоирнинг умидлари ёрқин ва гўзал —
Бу диёрнинг гулшанранг тонглари каби.
Қушиқлар тўқийди у чашма бошида,
Чалғусида куйлайди чўпон юраги...
Нақадар ажиб диёр? — суқланар шоир.
Ҳаяжонсиз боқолмас атрофга бир зум.
Бир тепа хунук, чиркин! —

Унга боқаркан

Кўзларида қайнарди ғазаб ва зуғум.
Шоҳимардон! —

„Авлиё“ қабри тепада,
Келин тобути каби ҳашами совуқ.
Одамнусха чаёнлар бунда қурмиш ин.
Асрлар оғуланар узоқ ва ёвуқ!
Алининг қабри эмиш! — Араб чўлида
Бир парча жой тополмай, унинг жасади
Оқ тевада чайқалиб қилганмиш сафар.
Мозори ҳам саёқдир ўлиги каби.

Каерда мурдор шайху, риёкор эшон,
Унда пайдо отининг туёғи изи.
Харом қўллар ясайди Алига мазор.
Бу ер бўлади талов, хурофот ини...

Зиёратчилар ўпар, суртар кўзларга
Шайхларнинг ўғри қўлин; сўрайлар дуо.
Алдоқчи қабр тошин қучиб гумроҳлар
Бахт тилар, фарзанд тилар, дардига шифо...
Очкўздир шайхлар каби истар пул ва қон
Бу ернинг ҳарбир толи, ҳарбир чинори.
Бу ердаги қушларнинг тезагини ҳам
Пуллашга тайёр мўлтон ҳар мутавали.
Ҳарёқдан қушоқ-қушоқ қўй, эчкиларнинг
Йиглоқи мағрашлари — бўғизда пичоқ...
Мана чўл кемалари чўқар бақириб,
Кўзларининг ғазаби ёлқинли янтоқ.

Шоир юрар, бошини ўйлар эговлар.
Ҳар муюшда қўрар у хўжа ва эшон:
Қор салла, сари мой юз, алдоқ куз бари.
Ҳаёт уларга ёлғиз текин дастурхон.
Муштумзурлар лапанглар—муғомбир, писмиқ.
Ёр-сув хатарда каби жонлари қақшар.
Ҳа, ана сельсоветнинг деразасидан
Эски амалдор юзи бир дам қийшаяр...
Кечаги босмачилар изғир ҳарёнда,
Қайбир бурида тасбиҳ, салла — тақводор!
Тунларда шайхнинг, бойнинг уйида меҳмон.
Қайбири бирон ишга бўлмоқчи саркор...
— „Мозор қора кучларга булибди қал'а!“ —
Ўйлар шоир, ичида бурқийди нафрат.
Олтин ҳаво, тоғ ели, куйчан сув, чаман —
Та'рифи йўқ гўзадлик!

Мислсиз ваҳшат!

Ув бар ёшга кирибди қуёш — Октябръ.
Саводсиз юрт очибди дорилфунунлар,
Курашмоқда Шарқ учун бўлмоққа маш'ал.
А бу ерда қағиллар мурдор қузғунлар!

Мава чиқиб келмоқда Бошоқбой жардан,
Қуш қидирган овчидек у жим ва ҳуш'ёр.
Ҳамзанинг туйғулари ёришди тонгдай,
Уви кўрмаса бир кун қиларди хуммор.
Бошоқбой қарчиғай кўз, бўйдор, дўнг кўкрак.
Мардона қош устида ўқ изи ҳусин,
(Босмачиларга қарши жангидан дарак!)
Қушчилар бошлиғи у, тоғ боласи чин.
Ўтирдилар майсага яйраб ёзчаси.
Тераклар кучоғидан кетмайди шамол.
Шоирни тинглар қотиб шунда Бошоқбой —
Меҳнатда, жангда пишган бир вақтки қорол.
„О, бу ерда табиат қандай кўркама, бой!
Ҳавосида эсади ҳаёт жавҳари.
Меҳнаткаш халққа бўлсин бу ер оромгоҳ.
Қузғунларни қувайлик, қолмасин гарди!“
— „Ота¹ ҳам келганида деганди шундай.
Сўзлари ёдмдадир, жуда серҳикмат... —
Дер Бошоқбой — броқ бу „азиз“ қузғунлар
Бир кишт блан қувилмас! —

Қора фалокат

Тошдан ясабди инни! —

Минг кўз, минг қулоқ!

Дастлаб қўшчи фикрини қилайлик равшан.
Одамнинг бар сараси қўшчи тўпида.
Кўзи очилган деҳқон бир туриб берса,
Шайхлар тугил, мазор ҳам яксон бўпти-да!“

¹ — Яўлош Охунбобаев.

Ҳамзанинг кўзларида ёнар куч, ишонч.
„Қўшчиларни йиғамен, — дейди Бошоқбой —
Бу — менинг элим, жоним... Сиз — ма'рузачи.
Билим ва суз бобида сиз мисли „Олой“!

Шоир мағрур кезади, қалбида илҳом.
Қояларга минар, сув ҳўплар булоқдан.
Боғлар эмас, таптақир тошлар ҳам гўзал.
Қор шу'лалари чақнар ёзда ҳарёқдан.
Пастда қишлоқ, тошларга қапишибди зич —
Фақир уйлар қалдирғоч инлари каби.
Ҳаёт дастгоҳи кўҳна.

Янги кун нурин

Тусади қора бало — шайхлар зулмати...
Қишлоқ оралаб юрар шоир ўйга фарқ.
Қинғир деволлар тўсмиш аёллар юзин.
Бунда ёшлар газетдан, китобдан узин,
То бешиқдан татганлар хурوفот тузин...
Мана дилкаш чойхона сув ёқасида.
Толлаги қафасларда тинмас „битбилиқ“.
Қўк чойни ялқовланиб ҳўплар аламон.
Йўқ кулги, жонли суҳбат ва шўх қийқирик...
Шоир жим утиради тахта суфага.
Ёшларнинг даврасида сирли бир шивир:
— „Ҳамза!“

— „Шоир!“

— „Танбурни хўб қияр экан!“

Кузлар севги, ҳурмат-ла тикилар бир-бир.
Ҳамза чой чақирришга улгурмасданоқ
Содда йигитча тутар кичик пиёла:
— „Қани, муллака...“ дейди.

Даврада шоир.

Ёшлар унинг дидига тушар қофия.
Пиёлани қўлида гулдай тутиб у,

Нозик табассум ёлэн сўзга киришар.
Дулээр ёнгитлар: деҳқон, чўпон, тақачи...
Бирини муштумзўрда қорол дейишар.
Ёлғиз бири жимгина дер: „Мен комсомол!“ —
Белбоғи орасидан билет олиб у
Кўрсатар-да, яна тез яширар уни.
— „Ғайрат қилинг, йлгитча, қишлоқ қоронгу...
Дейди шоир, атрофга куз ташлар бир зум.
Кўчанинг у юзида, қари дов терак —
Остида ўқраяди қандайдир эшон;
Юзини буруштирган ғазабнинг мавжи.
Илон башара берар унга кўзойнак.
Жирканиб боқар Ҳамза.

Гуё нур, зулмат

Қаршилашар сўндирмоқ учун бир-бирин...
Мана зулмат чекинар,

кўрқоқ ва маккор,

Ҳассасини йўллайди тепага секин.
Хонақода бошлайди у энди иғво.
Разил шерикларига дейди: ҳуш'ёр бўл!
Гумроҳ муридларини курашга ундар,
Нажот истаб қабрга у бошлайди йўл...

Ҳамза оғир хўрсиниб, суҳбатдошларга
Зямдан боқар: комсомол — боғлиқ шунқордай.
Ўзгалар боши қуйи, ғашдай диллари.
Қорол дейди: „Қарғишга қолдик-да талай!“
— „Қайғурманг иним, уни замон қаргаган.
Букун бор, эрта унинг учар қораси!“
Ҳамма кўзлар шоирга жовдирар ҳайрон:
„Қандай одам!“ —

Мунча зўр сўзи, ҳамласи!“

Беданалар сайрайди, гувлар тегирмон.
Муаззиннинг овози янграб баландда,
Подалар шовқинида эриб йўқолар.
Қуёшда тошлар ёнар, ранглар чаманда.
Тоғ этаклаб, бурулма йўлларда шоир
Юради илдам, унга комсомол йулдош.
Дам қучади боғларнинг яшил салқини,
На'матаклар саломлаб бош эгар ювош.
Дам тошқинлар устида қилтираган, тор
„Шайтон кўприкчалар“дан утади чаққон.
Ҳамроҳи узилмасдан ундан бир қадам,
Тушунтирар кўрганни,—

хурсанд, беармон.

Чашма бошида шоир дам олар бир пас.
Сувнинг қайнар кўзига тегизар лабин.
Майсага зап ёнбошлаб сўйлар комсомол:
Шайхларнинг кирдикорин, қора юрагин,
Ҳамзанинг кўзларида ёнар чуқур уй:
Нега мунда қора куч ҳоким ҳали ҳам?
Нега мунча бепарво бўлди Самарқанд?
Саволлардан манглайи бурушар бир дам...
Бирдан кўзғалади у: „Юринг, Ҳатамжон,
Кўрсатинг анов сувнинг бошини менга!“
Йигитнинг кўзларида: уҳу, қайда у?
Кўлни кўрмоқчидий-ку, айниди нега?
— „Сув боши — ҳаёт боши!“ — дер шоир

кескин

У тирмашар, эмаклаб тик қояларда,
Қуёшнинг яллуғида пишиб, ҳонсираб.
Кўзлари оппоқ ёнган шалолаларда...

*

„Ғул тоғ“ йўлида борар икки йўловчи,
Ҷориқлар эски, йиртиқ, қалпоқлари кир.

Ховлақаб дейди чолга успирин батрак:
— „Сўзни қийди-я, бай бай!“

Мунча серфикр?
Шайхларни пўстин шилиб, тузлади роса.
Қойилман Ҳамзасига... Қушчи элни ям
Кўнгилни зап кутарди. —

Ленин йўлини
Яққол кўрсатди қўйди. Тулишди миям.
Ер гули, юрт эгаси сиз, бизмиш, бобой!
— „Ҳақ гапни айтди Ҳамза. Бермаса деҳқон,
Шайху-мулла не ейди? — дейди чол уйчан, —
Шакка олди қабрни... Бу — сирри ниҳон!“
— Шайхга берсанг ошингни, ютар бошингни...
Эшон топади олтин, олади хотин...
Мозор зулматга тортар, мактаб қуёшга!
Чечан экан гапга у...“ — йигитда шавқ чин.
— „Шоир-да, болам, билгич, — дейди кулиб
чол —

Шоирнинг юрагида қайнармиш булоқ.

Шоир сўзнинг деҳқони. —

Хирмони ҳикмат.

Ёқди қўшчига Ҳамза.

Ғозланди Бошоқ!“

Шўх угилчасин шу чоғ етаклаб, хушҳол
Кезади шоир „Оқ сув“ бўйларида жим.
Катта нутқдан кейин сезмас ҳорғинлик
Қандай ма'ноли мажлис! —

Хурсандди ҳарким.
Қушчилардан у рози. Қандай асл халқ
Гуё улар ичида ҳали ҳам шоир,
Даланинг ва меҳнатнинг исин сезгандай...
Бундай эрлар шайланса, ҳар ишга қодир...
Келажакка ва нурга интилар юрак.

Уچار хаёллар ёрқин уфқлар сари.
Ҳаётни гузаллатиш — унда зур орзу.
Ҳар тош булсин орзунинг гузал асари!
Бошоқбойни тўхтатар шоир тўсиндан:
— „Ҳайкал қўямиз худди шу ерга, лочин!“
— „Ҳайкал?“ — ҳайрон кузларин тикар
Бошоқбой.

— „Ҳа, ҳа. Ҳайкал. —

Юксалсин бу ерда Ленин!“

Бошоқбойнинг юзини қоплар табассум.
Майдонни чамалаб у боқади ҳар'ён.
Сўзлашга уринару, тутилар тили.
Шоирнинг қўлин сиқар хурсанд ва ҳайрон...

Шоҳимардоннинг пасту-баландликларин
Айланиб ҳар кун режа қуради толмай.
Қишлоқнинг тош, гувала деволларидан
Ҳаёт сирини кўрар шоир капидай.
Чўйхонада ўқийди газета, китоб.
Сталиннинг илҳомкор сўзларини у
Англатар содда деҳқон, содда чўпонга.
Элда янгилик сари сезар у орзу.
Қишлоқ ёшлари аста қўяр муҳаббат.
Саломларда, кўзларда садоқат яққол.
Кейинча атрофини қуршар бир тўп ёш.
Ҳарбирининг кўнглида эсар ёш хаёл:
Бирида музыкага чин севги ёнар.
Бири театр дер-ку, бири трактор,
Отлиқ аскар бўлмоққа бирида армон.
Яна қанча орзулар! — Ҳамзада ишқ зўр.
Чойхонада очишар қизил бурчак ҳам.
Алвонлар, ширларнинг шафақи оро
Сузилади Лениннинг доно кузлари.
Деҳқонлар диққат блан қилар томошо.

Савод учун курашга киришар шоир.
Дагал, қадок қўлларда илк даф'а қалам.
Лотинча ҳарфларни ёзиб деҳқонлар,
Уҳ тортар, қалпоқ блан елпиниб ҳар дам.
— „Қалай, ўхшаши борми?“ — сўрар серсоқол.
— „Қаламга ром булибди қўлингиз, соз, соз!“
Боладек қувониб у хатга бош эгар.
Ҳамзанинг юрагида гайрат қайнар боз.

Қўлида китоб ё соз кезаркан шоир
Илондай бош чўзади шайхлар инидан.

— „Ҳамза!

— „Динсиз!“

— „Большевик!“

— „Заҳар, кин томчилайди ҳар шайх тилидан.
Хонақода ва қабр теварагида
Улар энди муттасил ғазабни қайрар.
Қутургандек кўзлари тиканли, ёмон.
Тўлғанишар ичларин чаққандек илон.
Алдоқчиларнинг пири ва мозор боши
Ғиштга асабий урар ирғай¹ ҳассасин.
Лайлак инидай салла вазмин тебранар,
Хириллайди буггандай алам нафасин:
— „Иблис, иблвс, иблис у!“ —

Чанг солмоқчи у

Бу муқаддас қабрга, имонимизга!
Нажот йўлин ахтаринг мал'ун шар'идан.
Оҳ софдиллар, мушкул иш тушибди бизга!“
Шайхлар, хурофотчилар қотади бир зум,
Бошлари ичда, гўё ургидай яшан.
Мактаб, клуб, тўгарак, Ҳамза ва ёшлар
Қуршар уларни гўё,

Халокат яқин!

¹ Чўзда ўсуни маҳкам дарахт.

Ииқилаётир гўё мозор, хонақо.
Текич, тотли луқмага кимдир солар чанг. . .
Мол-мулк ёнгида, ёнар суюклари ҳам.
Қўршапалаклар нурга очмоқчилар жанг.
Ҳамзани қаргайдилар қўл очиб бирдан:
„Даф' эт иблисни биздан, эй худовандо!“
„Яксон эт сакбаччани, ё Шўҳимардон!“
Қарғишга қўшилади гурлаб хонақо. . .
Мана эшитилади, сиртдан мағрашлар.
Югуришад шайхлар қувиб бир-бирин.
Башаралари бир зум авлиёнамо.
Зиёратчилар турар эгишиб қаддин.
Ҳар шайхнинг кўзи ёлғиз эчки, қўйларда,
Бир-бирига уқрайиб талашар назир.
Бир-бирининг қўлидан юлқигудай пул.
Чўккалаб эмгудайдир келса бир сигир!

* * *

Ойдин кеча ҳуснини кўр бу диёрда,
Бир хўрсиниб ёдлийсин умрбод уни.
Хаёлий шакл олар қорли чўққилар.
Нақадар сирга бойдир ойнинг ўйини?
Қоялар қанотли дев, ўпқинликлардан
Қайгадир учаётир, бошқаси ана
Тутиш учун узатмиш гигант қўлларин.
Қал сиртлардан боққандай ҳар нав' башара. . .
Ўрлар, жарларда сузар кўлка булутдай.
Бужур харсангларда сув ёнар нақ олмос.
Оғочлардан ой нурун қоқади шамол.
Шунча булбул! Бир дарахт хофизсиз эмас.
Ҳамза гоҳ хаёл сурар, гоҳ юради жим.
Янги ше'рларни ўпар қоғозда шамол.
Қофиялар галаси шоир бошида.
Тоғ бошида юлдузлар ёнгандек ҳушҳол.

Гоҳо бегонадан учар лабларидан куй.
Янги оҳанглар сиҳри қучади бир он.
Қайдан келди қўлларга скрипкаси?
Қаллар дилбар янграйди куйлагандек жон...
О, мусиқий! Шоирнинг қалбида мудом
Куйловчи садоларнинг мавжи лиммо-лим.
Қўқоннинг қинғир ва чағ қўчаларида
Ялангоёқ болалик ўтар экан жим,
Илк шеърларнинг илҳами садоларнинг ҳам
Севгисини очмишди бола шоирда.
Унинг қўлида қайси чолғу сайрамас?
Устоз кўрмай, чин устоз бўлди охирда...

Шимол елпади қорли тоғлар нафасин.
Жунжийди, уйқу келмас. Шоир ёпёлғиз.
Утиради сайр этиб манзараларни.
Дам хотиралар босар ёрқин ва чексиз.
Хотирдан кечар мактаб, салладор домла,
Узун беҳи таёқнинг зарбаси, шовқин.
Қари табиб отанинг панд-насихати.
Чағ қўчаларда, ясси томларда ўйин,
Мадрасада дилни хун этган пуч дарслар...
Илк севги қийноқлари. Паранжили ёр!
Узоқ, яқин шаҳарлар. Илм гадойи
Тенгирар — на муаллим, на китоблар бор...
Она Ватан саводсиз, ҳаёт жаҳаннам.
Элатларнинг юзидан тўқсони қашшоқ.
Халқига бахт, юртга шон қидирди, броқ
Ҳар ерда кўрди жабр, ҳақсизлик, ситам...
Унда халққа хизмат —

ба'зан адашди:

Қаҳрамон атагани — рази т бир қўрқоқ.
Халқ отаси дегани — олчоқ ва расво.
Ҳисинди, тун қўйнида излади чироқ...

Бу қандай кун? Дун'ёнинг силкинди таги.
Ҳаёт бўйнидан тушди қора занжирлар.
Минг йилги орзуларнинг ёлқинларидан
Туғилган қуёш эзик дилларни силар...
О, у кунлар! —

Ҳамзанинг боши осмонда
Ишчиларнинг маш'алдек ол байроқлари
Остида дадил юрар озод халқ блан.
Юрагидан кўчган ғам қатқалоқлари...
Шоир ва композитор ҳаяжон блан
„Интернационал“ куйлар. Уйида Ленин —
Сузук кўзларин тиклар унинг ше'рига.
Қалбида қўшиқ гуллар, ғайрати тошқин...
Уфқлар очик, ер — кенг, Октябрь — байроқ.
Большевикча ҳамла эт, жанг қил, мактаб оч.
Эски дун'ёни ур.

Йиқ,

Ўчсин қораси!

Советларга ким қарши, аямай ўқ соч,
Қарши турган буржуйни шартта-шартта от! —
Илк қизил қушиғида шоир ҳайқирди.
Янги ўзбек ше'рининг бу темир гули —
Синфий жанг қуроли — тарихга кирди.
Кундан-кун кучли, гўзал ҳаёт тўлқини.
Ҳамза дам мактабда-ю, дам театрда.
Саҳна-чун ёзар, ўзи артист, режиссёр.
Сан'атга ишқ руҳида ва жон томирда...
Фронтларда хатарга отар ўзини.
Оқлар пулемётидан кўк карланаркан,
Қизил ботирлар руҳин тоблар сан'ат-ла.
Атакада ўткирди сўзи найзадан...
Қора кучлар бошини совет янчади,
Фронтлар бирин-кетин келтирар зафар.
Москва — ғамхўр она қучар халқларни,

Билган ҳаётга, нурга, ижодга йўллар...
Фаргона кўкидан ҳам кучар фигон, дуд.
Босмачи парчаланган. Тинч куйлар деҳқон
Мана Ҳамза Самарқанд боғлари аро
Юради дўстлар блан хурсанд ва ҳайрон.
Қадим шаҳар! —

О, ҳаёт қандай ёш, гўзал.
Ҳарёқда қувноқ, ёшлар беҳисоб.
Деволлар орасидан чиқибди қизлар,
Юлдузланар кўзлари, қўлларда китоб.
Қадим, юксак пештоқлар остида, кўҳна
Чинорлар соясида, билимга чанқоқ
Дарс тайёрлайди улар. Хиёбонлардан
Қўшиқлар юксалади жовли ва қувноқ...
Ёш пойтахтда чарлайди Ҳамзани раис.
— „Халқ шоири унвони бўлсин муборақ!“
Шоирнинг қўли сиқар ота, дўст каби, —
Охунбоаев Йўлдош — кечаги батрак.

Хотираларда яшар-кўп юрган, кўрган...
Кечирмишлари „Сомон йулидай“ чексиз.
Онлар кечирар — онлар аччиғ ва ширин.
Севгилар, айрилиқлар...

гирдоб-гирдоб ҳис!
Ногоҳ у уйғонгандек бўлади тушдан:
Тепасида туради Ҳатам ва аёл.
— „Адашибди қидириб. Яхши йўлиқдим.
Арзи бормиш опанинг...“ дейди комсомол.
Дял ҳаприни сезилар паранжидан ҳам,
Уҳ тортар, ҳадиксираб боқар у ҳарён.
— „Дардим кўп, қайбирини айтай!“ — дер
хотин.

Сунг ошар сирни, аста кўтарар чочвон.
Сўзларнинг ёлқини ошар ҳар минут.

Гоҳ қайнайди кўзларининг қора булоғи.
Гузал юздан ойдинда томар суёқ нур.
Гоҳ рўмол-ла елпинар ёнгандек чоғи...

Бодом туғилибди-ю, бахт не билмабди.
Насиб бўлмабди она сутига қониш.
Бешигин тебратибди ёт, золим қўллар.
Боши узра „алла“мас, ёғибди қарғиш.
Тақдир қаҳрига боқмай яшабди қизча.
Егаклабди чоракор ота кўп йиллар.
Ёз дала-даштда кир-чир,
сочлар жизгинак.

Ота оғир меҳнат-ла топар юндилар.
Қишда уларга маскан — бой отхонаси.
„Ичкари“нинг зухмидан қизча дили хун.
Ёш юзин безамайди бир он табассум.
Бу етмагандек, бало қақшатар бир кун:
Отани босмачилар ўлдирмиш йўлда...
Урибди ҳар эшикка қидириб юмуш
Ўн икки ёшли сўққа бошини етим.
Ўн бешда қари шайхга „назир“ этилмиш.
Ҳам чўри, ҳам учинчи хотин...

О, қисмат!
Олги йил заҳарлабди „эшон ойилар“,
Замон оғир, қочар, деб қари мунофиқ.
Қамаб қўяр: гинг десанг бошинг чопилар!
Шоирнинг киприклари ёнар газабдан.
Ҳатамжон дер: „Биласиз, ҳов чойхонада
Бир куни ҳаммамизга заҳар сочган шайх...“
— „Сизга келдим, қутқаринг! — дер Бодом
яна —
Уйда сизни эрта-кеч тинмай қарғашар.
Шундан билдим, бу одам — яхши, раҳимдил.
Фирқа деганлари шу, дедим-да, келдим...“

Ҳамзанинг юзларида табассум енгил:
— „Оллоғим! — деб турар у — энди сен озод.
Кўёшга интиб энди. Сен — хатқнинг қизи!
Тошкентга юборман, ўқи мактабда.
Сиянглим бўл, унутмайлик бир-биримизни!“

Бағрига олар уни шоир хотини —
Сўзи, хулқи ўзбекча рус аёли у.
Ҳамза ойдинда кезар енгил, илҳомкор.
Уйлайди: „Бодом — артист! Саҳна гули бу!“

* * *

Бир кун тонгда қишлоқнинг азаматлари
Тоғлар сари тирмашар дадил, вақти хуш.
Елкаларда кетманлар в! қўлларда лом.
Шундай бир тонг бошланар

сув учун юриш!

Илгариди Бошоқбой ва шоир — мироб.
Тоғ оралаб у борар чўпондай эпчил.
Юрагини қучганди севинч, ҳаяжон:
Эл азм этди — ешилар энди тош чигил!
Мана сув! Азим тоғлар сирли қўйнидан
Сирли йўллар блан у силжиб бириклар.
Қояларнинг дев танин ювиб, инжудай
Упқинларга сочилар, яна терилар.
Ҳамза оппоқ тошқиндан ютар бир ҳовуч.
Ҳалқумини кесади, сув муздай, тиниқ.
Сув йўлини шоир-ла режага олган
Чол деҳқон дер:

„Бу ердан қазилгай ариқ!“

— „Қарининг билганини билмасмиш пари“ —
Ҳамза сизар кўксанинг кўркам соқоли.
Тўй ё байрам сингари ҳамма руҳли, шод.
Асбобларни шўйлашар аҳит ва шошқин.

Кафтларин ишқаб шоир урар илк кетман:
— „Янги ҳаётга, бахтга хизмат қилсин!“ дер.
Чатнайди тош парчалар ҳартомон чарс-чарс
Сунг, лом блан қўпарар харсангни шоир.
Бошланади қизгин иш, ломлар ут чақар.
Кўтарилади шундай меҳнат суроғи.
Қўлларнинг мускуллари қайроқдай маҳкам.
Ҳаракатлар, ҳамлалар, саслар бўрони...
Кетманларнинг яшини уйнар ҳавода.
Томчилар оқар тинмай қизгин манглайдон.
Бу — ариқ қазиш эмас, тош тарнов йўниш!
Брсқ, ҳечким демайди: бу ташвиш қайдан:

Мана илғор Бошоқбой, комсомол Ҳатам,
Қўпорадилар тинмай харсинг пай-дарпай.
Куч, чыдамлик, жасорат талашар ҳар ёш.
Зарбалардан олисда гумбурлар Олой.
Шоир елкасин силар содда бир деҳқон:
— Бас! Бас! — дер у меҳр-ла — иш ортмас
биздан.

Сизга қалам ярашар, қалам — му'жиза.
Юқори дечима йуқ қаламингиздан!

Тоғлар учида майин кўкимтил туман.
Куз илғамас баладда сузади шунқор.
Бужур, қора бир қоя остида шоир
Дўн қумғонлар қайнатар. Тутун ва шамол
У тиз чўккан, қабарик қўллар иякда.
Қорғин кўзларида бор умид, чуқур ўй.
Ваганнинг гушасида у эмас ёлғиз,
Эл блан у бошлади бу кун сулим тўй...
Деҳқон илтифотини уйлайди ҳамон:
Мактаб гардин тотмаган саҳройи оми,
Қўпод тошлар ичига сингган олгиндек,

Унинг юрегида ҳам халқ донолиги...
Баҳор бўз дашт-чуллардан гул ундиргандай,
Большевиклар гоёси халқ кучин қўзғар.
Шарқнинг тунларин мангу ёритган улуг —
Кунлар қурмоқда бунда фаровон рўзгор...

Дун кумғонлар биқирлар ўзишгандай тез.
Шоирни қучган севги, хаёллар каби,
Тоғлар белин камардек чирмайди ариқ.
Қақроқ далада яшнар ҳаёт гулшани!
Социализм даласи шоир кўзида:
Бахтини ундирмоқда боши тик инсон.
Қабарган қўлларига шоир бирнафас
Карайди: „Ошмоқ керак ҳали кўп довон!“
Шунда суронлар аро учар бир қўшиқ.
Сесканиб бутун кўнгли, бадан жимирлар.
Бейхтиёр, жимгина кўзгалар Ҳамза.
Қулоқларига қўшиқ шивирлар сирлар...
Суронлар орасидан юксалар қўшиқ.
Илк баҳордек садолар сузар ҳавода.
Тонг нурлари блан у ювгандек жонни...
Қандай қўшиқ? — Сўзлари ўтдек-ку, содда.
Ҳайрон ва ҳушсиз бўлиб йўлланди шоир,
Қандайдир хаёл тушда имлаган каби.
Мағрур чўққилар куйга шўнғийди гуё.
Ким куйлайди? —

Ҳа, ана жар лабидаги
Гул буталар ичида қазучилардан —
Қусқи тўнли, қалпоқли қуримсиз деҳқон?
Куй тинди. Сўрар шоир: „Буни тўқди ким?“
— „Кўнгил бир сайради да!“ — дер ҳофиз
хандон.
— „Ҳай, олиб кел танбурни!“ — қичқирди
Ҳамза. —

Қани, ўтиринг, хофиз, қилайлик бир машқ“.
— „Ишдан қочиб?“ —

„Иш унар қувнатсак
элни

Товшингиз асл. Булбул арзир қилса рашк!“
Мана жаранг сайради танбур ҳавода.
Шоир боши тебранар майин, оҳангдор.
Қалпоқни лаган этиб куйлайди деҳқон.
Қопчиғайлар янграйди. Эл дер бахтиёр:
— „Яшанглар, ҳай яшанглар!“ — иш қизгин
яна.
Тошдан чанг, кетманлардан сочилар учқун.
Бошоқбой, ёшлар ишлар жар тепасида.
Тел мўл, юраклар куйдан баҳордай гулгун...

* * *

Ҳўмрайган эди тоғлар шом қорасида
Жимжитликка қуйилар пастда тегирмон.
Зир югурар қишлоқда паст-баланд ошиб,
Қари шайх, боши оғир —

Салласи чўян!

Ғазабидан кўзи ҳам, ҳассаси ҳам кўр.
Қайдан топсин Бодомни, гўзал чўрини?
Аравага тушиб у жўнади бугун,
Паранжисиз, шод, мағрур...

Уйнинг тўрғини

Берсин, ялинсин унга қайтмайди Бодом!
Ўқийди, фирқа бўлиб келади бир кун.
Тош чақади шайхларнинг бошида у чоқ.
Қасддан ёпишар унга ҳаммадан бурун.
„Қандай қочди қамоқдан у мохов бўлгур!
Нега осмадим ясаб сочидан арқон?“ —
Соқолларини чайнар, кўзи тўла дуд.
Ичида тўлғанади оғули илон.

Қани, Ҳамза бўлса - ю, заҳрини тўкса...

Қарғар ва ҳасса блан ерни у савар.

Ана қоронғиликда одам шарпаси.

Тевадан қор кўмадай салла юмалар.

— „Юринг, бир маслаҳат бор. — дер мутавали.

Шайхни ҳушга келтирар сирли бир шийир:

— „Фарғонадан келибди яширин вакил...

Ишимиз ўнг, Ҳамзанинг таги буш, тақсир“

Қоронғида юришар пусиб ўғридай.

Мана қарши тепада милтирар чироқ.

У ердан оқар майин шоир чертган сөз.

Шайхлар қарғар, шивирлар...

Соз учар

ынроқ

Ватанфуруш у вакил жарда, панада,

Уқдиради режасин — дарғазаб, буғиқ.

Қорли чўққилардан ҳам ошиб, юлдузлар —

Чаманига юксалар сөз, эркин қўшиқ...

* * *

Жонли каштасин йиғиб ўтар олтин ёз.

Чупон пустинга, тоғлар кирар туманга.

Зикр тушган хонақо сингари шамол

Совуқ гувиллар, ҳаво тўлар хазонга.

Хонақо ҳам гувиллар, авжида зикр.

Гир айланар юзларча салла давраси.

Зулук қошин чимириб гердаяр эшон.

Хириллайди „ҳу-ҳу“ лаб унинг подаси.

Муридлар қонин сўрар тасбиҳдор бури.

Ҳар сўзи томчи заҳар дилга, мияга.

Бўғилади „ҳу-ҳу“ лаб катта аламон.

Эшон буюрар: йиғланг, уринг сийнага!

Мана қуршар уйдирма қабри шайхлар.

Ҳарбири сафсатанинг мутахассиси,

Уларнинг қармоғига илинар дарров

Косиб тўни, деҳқоннинг сўнги эчкиси!

Шу қишлоқда „Оқ сув“нинг нари ёғида,

Бир том узра дилпирар оловранг байроқ.

Бунда ҳаёт, ақлнинг қуёшдор йўли

Очмоққа азм этади меҳнаткаш қишлоқ.

Бунда янграр чолгулар, қўшиқлар баланд.

Пардаларда учаркан сирли, енгил

Деҳқонча чўнг бармоқлар — Ҳамза ҳам

ҳайрон.

Шогирдларини тинглаб ким демас: „қойил“

Қақраган ариқларни сув яшнатгандек,

Чорақор, батрақларнинг гуллар юраги.

Қалпоқлар ва телпақлар тебранар тинмай,

Бужур юзлар, соқоллар нурланган каби...

Чолгу тинар.

— „Ҳай, дуст! — Дуст!“

Ҳайқирар Бошоқ,

Столга маҳкам тираб чўнг муштумини:

— „Ҳамза аканинг пича сўзлари бор. Жим!“

Эл нафас олмай тинглар шоир нутқини...

Ҳар содда сўзда тошар ма'но, ҳаяжон —

Замон аҳволи, янги ҳаёт талаби;

Билим, совун, техника, ҳаммом, музика

Фойдаларини жонли тасвир этади.

Омоч - ла тракторни қилади қиёс.

Ба'зан нутқини безар ўткир латифа.

(Кўкраклардан портлайди қаҳқаҳа бир зум).

Гоҳ шайхлар биқинига санчади найза...

Сўнг, ўртага ташлайди „артель“ сўзини.

Уқдиради меҳнатда бирлик ма'носин.

Чорақор, корандалар ялпи жонланар.

Шоир байроқдай тикар „артель“ шиорин.
— Халқ! Артель буламизми? — қичқирар
Бошоқ.

— „Буламиз!“ —
— „Қани ўзи?“ — ғурлар
аламон.

— „Артель буламан, деган, қани қўл кутар!“
Ўттиз қўл — азамат қул юксалар шу он.
Бошланар чойхонада, кучада гап-сўз.
Болалар қариларга, қарилар вазмин
Ўқдирар кампирларга соқолин қашиб.
Ҳамма дейди: ҳеч шундай бўлмаган йиғин!

Бошоқбой шоирга дер ҳаяжон блан:
— „Мен номига хурсандман. Қандай ном! —
„Ўртоқ!“
— „Ҳамма яхши ишларнинг боши —
„ўртоқлик“ —

Дер Ҳамза кулимсираб, қулида дутор.
— „Ўртоққа“ от-арава эмас ясоғлик.
Уруглик, ҳўкиз, бино... Эҳе тоғ-тоғ иш.
Биз ҳозирдан тузайлик „Ўртоқ“қа рўзғор,
Юринг ботирлар!“ — дейди Бошобқой қайноқ.
Йигитлар бошида у жўвар — зўр, бўйдор.
Шоир боқар, табассум рангпар юзида.
Сўнг, бирдан бармоқларин узар дутордан.
Бошоқбойлар изидан югурар енгил.
Броқ ўзи хабарсиз уйда рўзғордан...

* * *

Қишлоқда зўр тантана. 8-нчи март!
Ҳавода байроқлардан олов чайқалар.
Аёллар тўда-тўда тоғдан, қуйидан.
Қаршилар уларни куй ва шўх садолар.

Ҳамза яна минбарда. Келишган, адил.
Беқасам тўнда ёнар кўклам қуёши.
Енида комсомоллар — тоғлик ёш бўғин,
Хотин ва ўғилчаси, жасур йўлдоши —
Бошоқбой. Ерда, тошда, тепа-қояда
Дехқон аёллар, қизлар, ҳатто кампирлар.
Аёл эрки, ҳуқуқи, паранжи туни
Ҳақида шоир тўлиб-тошиб гапирар.
Ёшлар ёқади гулхан: зулматни ёндир!
Бир қиз паранжисини отар латтадай.
Қарсақлар ва кулгилар. Музика блан
Бошлардан ўтга учар чимматлар талай.
Олов гувиллаб ҳар он юксалар баланд.
Асрларнинг зиндони, кўз ёши, дарди,
Чурилик насибаси гур ёнар. Кулин —
Совуради илк баҳор ели жар сари.
Тоғ оралари тўла ёш, ёрқин қўшиқ.
Ҳамза созида учар зафар садоси.
Қуёш ва кўклам кулар эркин дилларда.
Бошларда байроқларнинг лола даласи.
Инига ўт кетгандек сарсон, беқарор
Шайхлар, қулоқлар изғиб элни қарғайди:
Кошки тоғлар ногихон ўрнидан кўчиб,
Байрамчилар устига ағдарилсайди!
Ҳар тошнинг орқасидан илон боқишлар.
Жарларда йиртқичлардек эшонлар изғир.
Баланд тоғларни қучар шоирнинг сози.
Шайхларнинг ўрони¹ бу: уни ур, синдир!

* * *

Артель чойхонаси бўш. Бор „Ўртоқ“ чилар
Кеча кучган қайроқ ер эгаллагани.

¹ Пароль.

Қорлари чақнаб, тошқин югурган тоққа
Очилаган деразада кўклам елкани.
Гўламда қуёш сариғ мушуги ухлар.
Чойхоначи жим тинглар — самавор гингшир.
Ҳамза кук чой ичади қуриб чордона.
Гоҳ ўглини эркалар — бола шириндир.
Букун қайтган Кўқондан — катта йиғиндан.
Айтгулик гаплари куп, фақат йўқ „Ўртоқ“
Бошоқбой Фаргонада.

Бирнеча ёш дўст
Ҳозир кетди тепага. Жангда бу синоқ.
Мозорнинг юлинажак қудсий „безаги“:
Дезларнинг соқолидай от думи, туғ, ҳам
Қўчқор шохлари, минг хил латта-путталар.
Шайхларга назир бугун топажак барҳам!

Шоир қарордан мамнун. Ғалаба блан
Дўстларини бироз сўнг табрик этажак.
Кейин қувилур шайхлар.

Қабр гиштарин
Комсомоллар қийқириб ўрга тўкажак!
Ҳамза мамнун. Силайди ўғилча бошин.
Юрагида мавжланар ҳарвақтги орзу —
Ўзбекча бир опера яратиш уйи.
Бу ерга келтирган дард эмасмиди шу?
Қаҳрамонлари куйлар унинг кўксига.
Не қилсинки кураш эр, соат шошқалоқ.
Яна пианиносиз. Бу ҳақда ёзди
Самарқандга неча бор хат варақ-варақ!
— „Ҳаммаси бажарилур —

Қайнасин кураш!
Сав'атим қадрлайди халқ ва партия.
Мен халқ шоири! — Берди бу унвонни ким?
Азов комиссар эмас... берди партия!“

Ҳамза мамнун, бахтиёр, қалб тўла ишонч,
Ўғилчани эркалар, ширин ва қизиқ
Бир қўшиқ ҳам айтади гўдак тилида.
Нима бўлди? — Олисдан ваҳим қичқириқ...
Ҳамза лой, кўлмак кечар, тошлардан сакрар:
„Кўтаргандир-да очкўз махлуқлар жанжал“
У дадил борар. Лекин мана, олисда
Шовқинлар ҳам тилгандек... Соз, масала ҳал!
Нима бу! Ер тубидан бош кўтаргандек,
Қаршисида бир тўла таниш балолар:
Шайхлар, хўжалар блан қўй тери кийган
Каллакесарлар тўпи.

Кўзлари ёмон,
Товушлари хириллар ғазаб зўридан.
Қийшайган юзларидан кўрқар йиртқич ҳам!
Шоир тўхтади ҳайрон.

Сўнг боқди дадил.

Билди иш ёмон.

Ёлғиз, ёлғизди шу дам!
Қани бўлса Бошоқбой ва қўшчи дўстлар!
Пайт пойлабди душман маккор ва кўрқоқ.
Шоир боқади жасур,

қалб тўла нафрат.
Бирдан тош тўпалони — қора қалдироқ...

Она тупроқда шоир ётибди баланд.
Бир-биридан чўққидор тоғлар давраси
Таъзимкор қуршабди эрк ва нур куйчисин
Тоғлардек юксақ, маҳкам халқ хотираси!
Қалбимиз тўла севгинг, кучоқларда гул,
О, Ҳамза, биз бош эгдик қабринг олдида.
Бир қабрки, ҳамийша ҳурматга лойиқ,
Наслларнинг ҳамийша хотирасида.
Қонинг блан кир доғни ювдинг ҳаётдан,

Кураш ўгли, зулматнинг ботир душмани!
Зафаринг-ла абадий шонланди „Олой“,
Оғушидан ҳайдадинг чиркин кулкани...
Сен қўшиқ қанотида учдинг қуёшга.
Ҳаёт далаларига меҳрингни элтар —
Сен қаздирган бу ариқ жонли куй блан.
„Ҳамзаобод“ да ҳаёт кунсайин сербар.
„Ўртоқ“ гуллайди, дустлар ватанда шондор —
Жангда, меҳнатда бари асл қаҳрамон.
Ҳаёт, нур тантанасин куйлаб насллар
Ўтмоқдадир ёнингдан сенга ўқиб шон!

1948 йил 24 август.

„Қибрай“

